

A magyar nemzetiségű orvosok képzésének lehetőségei az első Csehszlovák Köztársaságban (1918–1938)

Tóth, Andrej dr.¹ ■ Drábek, Jakub dr.² ■ Tóthová, Valérie dr.³
Novotný, Lukáš dr.⁴ ■ Červený, Martin dr.³
Hladík, Jan² ■ Betlehem József dr.⁵

¹Prague University of Economics and Business, Faculty of International Relations,
Department of International and Diplomatic Studies, Prague, Czech Republic

²Prague University of Economics and Business, Faculty of Economics, Department of Economic History,
Prague, Czech Republic

³University of South Bohemia in Ceske Budejovice, Faculty of Health and Social Sciences, Institute of Nursing,
Midwifery and Emergency Care, Ceske Budejovice, Czech Republic

⁴University of West Bohemia, Faculty of Arts, Department of Historical Sciences, Pilsen, Czech Republic

⁵Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Pécs

Csehszlovákia 1918. október 28-i megalakulása az új állam számos olyan lakosának életét befolyásolta, aki nem tartozott az államot létrehozó, ún. államalkotó csehszlovák nemzetekhez. A németeknek, a magyaroknak, a ruszoknak és a lengyeleknek alkalmazkodniuk kellett az új államjogi körülményekhez, amelyekkel sok tekintetben nem értettek egyet. Ráadásul a németek és a magyarok gyakorlatilag egyik napról a másikra nemzeti kisebbségek lettek, azaz olyan szerepben találták magukat, amely addig teljesen ismeretlen volt számukra. Míg azonban a csehországi németek – akiknek száma a húszas évek elején elérte a 3,1 milliót, ami az összlakosság 23,4%-át jelentette – évszázadok óta szociokulturális kapcsolatban álltak a cseh környezettel, addig a magyarok – akiknek összlakosságához viszonyítva 5,6%-ot tett ki – a szó szoros értelmében idegen környezetben találták magukat [1]. A csehszlovák államot ugyanis centralista államkeretben építették ki, amelyet elsősorban a cseh politikai elit irányított Prágából, így az újonnan létrehozott állam inkább cseh állam volt, mint csehszlovák állam. Ezt a tény maga az új szlovák politikai elit egy része is már az 1920-as évek elejétől kezdve egyre élesebben bírálta.

A német kisebbség sokkal könnyebb helyzete az oktatás területén is megmutatkozott. Ha megnézzük a csehszlovákiai németek egyetemi oktatásának lehetőségeit 1918 után, megállapíthatjuk, hogy a csehszlovák államban a német kisebbség számára az egyetemi oktatáshoz való hozzáférés teljes egészében változatlan maradt,

megegyezett az 1918 előttivel. Prágában a mai Károly Egyetem mellett megszakítás nélkül tovább működött a Német Egyetem, amely 1882-ben jött létre a Károly-Ferdinánd Egyetem kettéosztásával. A német nemzetiség így teljes körű hozzáférést kapott a saját prágai általános egyetemén belül mindegyik fontos tudományágban felsőfokú tanulmányok folytatásához, beleértve az orvostudományt is, amelyet saját anyanyelvükön sajátíthattak el egyetemi szinten. Míg a Csehszlovák Köztársaság megalakulása a szlovákok számára az orvosképzés lehetőségének jelentős bővülését eredményezte a brünni és a pozsonyi egyetem 1919-ben való létrehozásával, addig a szlovákiai és a Csehszlovákia területéhez tartozó kárpátaljai magyar nemzetiség számára ez nem jelentett megoldást a magyar nyelvű orvosi tanulmányok folytatására. Az egyetlen felvidéki magyar nyelvű egyetemet, a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet a csehszlovák kormány az 1919. június 27-én kiadott 375. sz. törvénycikkkel jogutód nélkül megszüntette, és helyette létrehozta az új pozsonyi csehszlovák állami egyetemet, a Comenius Egyetemet, amelyen csak államnyelven folyt az oktatás [2]. A magyar egyetem 1914-től folyamatosan kinevezett tanári kara és akadémiai személyzete Magyarországra távozott, ahol többéves kálvária és kolozsvári egyetemmel való közös átmeneti budapesti elhelyezés után Pécsen újból megindíthatta állandósult intézményes keretek között az egyetemi oktatást. Erre az 1921. évi XXV. sz. törvénycikk értelmében került sor. Ez kijelölte a pozsonyi és a kolozsvári egyetem új székhelyét,

amely az első esetben Pécs, a második esetben Szeged lett [3]. Itt szükséges megjegyezni, hogy a pozsonyi egyetem pécsi elhelyezését az is késleltette, hogy Pécs városa és Baranya vármegye legnagyobb része a Szerb Királyság, illetve a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság csapatainak megszállása alatt állt 1918. november 13. és 1921. augusztus 22. között a Belgrádban kötött fegyverszüneti egyezmény értelmében [4].

A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet negyvenévi erőfeszítés után hozták létre. Felállításáról az 1912. évi XXXVI. törvénycikk rendelkezett [5]. Ameddig hosszú viták folytak arról, hogy hány és milyen karral kell rendelkeznie az egyetemnek, az már a kezdetektől fogva világos volt, hogy az új egyetemen orvosi kar jön létre. A pozsonyi – és egyben a debreceni egyetemmel, amelyet ugyanaz az 1912. évben kiadott törvény hozott létre – jelentősen bővült volna az egyetemi orvostudomány Magyarországon. Az orvostudomány ezek után a Magyar Királyságban immár négy egyetemen, Budapesten, Kolozsváron, Debrecenben és újonnan Pozsonyban folyt volna. A pozsonyi orvosi kar létrehozása azonban nem ment gyorsan. Az orvosi kar 1917. szeptember 7-én jött létre, egy évvel az egyetem hivatalos megnyitása után. Első rendes nyilvános tanárait 1918 áprilisában nevezte ki a miniszter (Bakay Lajos: sebészet, Herczog Ferenc: belgyógyászat, Heim Pál: gyermekgyógyászat, Imre József: szemészet, Reuter Camillo: elmekórtan, Entz Béla: kórbonctan, Pekár Mihály: élettan, Fenyvessy Béla: közegészségtan, Mansfeld Géza: gyógyszerészet). Az oktatás az orvosi karon csak a monarchia összeomlásának évében kezdődött, néhány nappal a csehszlovák állam kikiáltása előtt. Az orvosi karnak első és egyben utolsó tanévében összesen 589 beiratkozott hallgatója volt. A csehszlovák katonai erők pozsonyi bevonulását követően, 1919. január 29-én az egyetemet bezárták, Polner Ödön rektort letartóztatták, február 19-én azonban még újból megnyitották. A csehszlovák állam garantálta a fél-év akadálytalan befejezését, és biztosította mind a megszállt, mind a meg nem szállt területről a hallgatók ideutazását. Hamarosan nyilvánvalóvá vált viszont, hogy az 1918/1919-es tanév lesz a pozsonyi magyar egyetem első és egyben utolsó tanéve. Azt követően, hogy az egyetem tanári kara megtagadta a részvételt a csehszlovák haderő bevonulása alkalmával szervezett nyilvános ünnepségen, az egyetemet bezárták, rektorát pedig letartóztatták [6–8].

Az orvosi kar oktatási eszközökkel való felszerelése 1917 óta folyamatosan zajlott. Az orvostanhallgatók gyakorlati képzéséhez szükséges felszerelések nagy részét ekkorra már megrendelték Budapestről és Berlinből, és legnagyobb részüket a magyar állami költségvetésből kiutalt pénzüsszegekből már ki is fizették. A csehszlovák állam megalakulásakor, 1918 őszén összesen hat, a tanításra szánt tárgyakkal és eszközökkel megrakott vagon várt Budapesten indulásra, amelyek végül nem hagyták el a magyar fővárost. Az új helyzetben 1918. december 30-án a magyar kormány távirati úton leállította a pozsonyi

egyetemen folyó szervezési munkálatokat. Az a különbözőség, amelyet közvetlenül Pozsony 1919. január 1-jei csehszlovák katonai megszállása után állítottak fel a pozsonyi egyetem állapotának feltérképezéséhez – erre január 6-án és 7-én került sor –, így az orvosi karral kapcsolatban szomorúan megjegyezte, hogy ha az őszi közép-európai zavargások kicsit később következnek be, akkor a pozsonyi orvosi kart a csehszlovák állam teljes felszereléssel vehette volna át. A csehszlovák kormány által megbízott revíziós és lefoglaló bizottság jelentésében azt is olvashatjuk, hogy a jogi és a bölcsészkar oktatói néhány kivételtől eltekintve hűvösen viselkedtek, és kifejezték meggyőződésüket, hogy Pozsony csehszlovák megszállása csak ideiglenes, az orvosi kar intézetigazgatóinak és a kar dékánhelyettesének ellenben meg kellett erősíteniük, hogy érdekük, hogy Csehszlovákiában maradjanak, és kifejezték reményüket, hogy elegendő időt kapnak a csehszlovák államnyelv elsajátításához [9].

1919 őszén a magyar kormány természetesen tiltakozott a pozsonyi magyar egyetem csehszlovák hatóságok általi lefoglalása ellen az antanthatalmak Budapesten működő Szövetségszövetségi Katonai Missziójánál, amely a panaszt hivatalosan továbbította a budapesti csehszlovák külképviseletnek. A magyar kormány tiltakozott az ellen is, hogy a csehszlovák kormány kisajátította a pozsonyi magyar egyetemet annak teljes berendezésével együtt, annak ellenére, hogy a hallgatók háromnegyede magyar volt. Bár az egyetem átvételére az egyetem képviselőinek jelenlétében került sor, küldöttjei a leghatározottabban tiltakoztak a csehszlovák hatóságok eljárása ellen, hivatkozva a szárazföldi hadviselés törvényeiről és szokásairól szóló, 1907. évi hágai egyezményre [10]. A pozsonyi egyetem bezárása ellen 1920 elején a budapesti egyetem orvosi karának tagjai is tiltakoztak egy feliratban, amelyet a külföldi egyetemek orvosi karaihoz intéztek, s amely az *Orvosi Hetilap* hasábjain is megjelent (1. az OH 1920. február 22-én megjelent számát). „Mint egyetemi tanárok gyászoljuk Pozsonyt. Fiatal egyetemének kiépítését megakasztotta a háború ... tiltakozunk az igaz emberek és tudósok előtt az igazságtalanságnak s a kultúra elragadásának ténye ellen” [7, 8, 11].

A pozsonyi magyar egyetem megszüntetése azt jelentette, hogy a magyar nyelvű orvostudomány iránt érdeklődőknek cseh, szlovák vagy német nyelven kellett elvégezniük tanulmányaikat. A felvidéki, kárpátaljai magyarság számára ezt a nehéz helyzetet kezdetben a magyarországi egyetemeken való továbbtanulás lehetősége ellensúlyozta. A csehszlovák állam azonban 1928-ban betiltotta ezt a lehetőséget. Erre az egykori pozsonyi magyar egyetem utódjának, a pécsi egyetemnek, valamint a már említett szegedi egyetemnek a létrehozása teremtette meg az apropót. Ezek az egyetemek a végzősöknek kiállított diplomáikon ugyanis „menekült egyetemnek” nevezték magukat. Erre a tényre reagálva a csehszlovák oktatási és nemzetnevelésügyi minisztérium megtiltotta valamennyi magyarországi egyetem 1928. október 1-je után kiállított diplomájának nosztrifikálását, sőt a pécsi és

a szegedi egyetemen kiállított diplomákat e rendelet értelmében akkor sem lehetett nosztrifikálni, ha azokat az említett időpont előtt állították ki [12].

A csehszlovák oktatásügyi minisztérium a pozsonyi egyetem közvetlenül Budapestre való ideiglenes költözése után rögtön megszüntette az egyetem ideiglenes budapesti székhelyén elvégzett szemeszterek vagy vizsgák elismerését. A csehszlovák minisztérium arra hivatkozott, hogy a magyar kormány a csehszlovák kormány által bezárt pozsonyi egyetem Budapestre helyezését ideiglenes intézkedésnek tekintette mindaddig, amíg Szlovákia, illetve Pozsony csehszlovák megszállása tart. A prágai oktatásügyi minisztérium az egyetem további működését Magyarország területén a csehszlovák állammal szemben ellenséges cselekedetnek tekintette, és az egyetemet a „daceyetem” státuszával ruházta fel. Miután a pozsonyi egyetemet a fent említett 1921-es magyar törvény értelmében 1923-ban végleg áttelepítették Budapestről Pécsre, a csehszlovák oktatásügyi minisztérium nem volt tisztában azzal, hogy miként járjon el a pécsi egyetemen végzett tanulmányok elismerésének kérdésében, ezért felkérte a csehszlovák külügyminisztériumot: vizsgálja meg, hogy a Pécsre létrehozott Erzsébet Tudományegyetem mennyiben új egyetem, azaz újonnan alapított egyetemről, avagy teljes egészében az eredeti pozsonyi magyar egyetemről van-e szó, amelytől csupán a „provokatív »Pozsonyi Egyetem« nevet” vették el [13].

Annak ellenére azonban, hogy az egykori pozsonyi magyar tudományegyetem egyetemi infrastruktúrája szinte teljesen elkészült, az első évfolyamot nem lehetett azonnal a csehszlovák orvosi karon elindítani és a tanévet megnyitni, mivel az új tanári kar létszáma komoly hiányokat tükrözött. Az első években csak a budapesti, a kolozsvári és a prágai Károly Egyetem orvosi karának hallgatói iratkozhattak be az új pozsonyi csehszlovák egyetem orvosi karára abban az esetben, ha már legalább négy szemesztert sikeresen elvégeztek az említett egyetemeken, és Pozsony közelebb volt az állandó lakóhelyükhöz, s anyagi szempontból előnyösebb volt számukra Pozsonyban folytatni tanulmányaikat [14, 15]. A pozsonyi csehszlovák egyetem orvosi karán kezdődött meg először az oktatás 1919. december 1-jén, és az előadások december 9-től folytak [15, 16]. Az akkori statisztikai hivatal hivatalos kimutatása szerint ez volt az egyetem egyetlen kara, amely 1919. december 31-ig kimutatott beiratkozott hallgatókat [17]. Az első évfolyamot a pozsonyi csehszlovák orvosi karon csak az 1923/1924-es tanévben nyitották meg [18].

1928 őszétől a csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség soraiból az orvosképzés iránt érdeklődők komoly kihívás előtt álltak. Arról kellett döntenükhöz, hogy cseh, szlovák vagy német nyelven tanulnak az illetékes helyi egyetem valamelyikén, vagy Magyarországon folytatnak orvosi tanulmányokat, de ekkor csak Magyarországon gyakorolhatják majd az orvosi hivatást, azaz Magyarországon kell majd letelepedniük és tartósan ott élniük.

A magyar nyelvű orvosok aránya Szlovákia vidéki területén, azaz a nagyobb városokon kívül még az 1920-as évek közepén is nagyon jelentős volt, hiszen a magyar nyelvű járási és községi orvosok összesített aránya Szlovákiában közel 6%-kal magasabb volt, mint a magyar kisebbség aránya Szlovákia teljes lakosságán belül, amely 21,5%-ot tett ki. Még kedvezőbb volt a helyzet Csehszlovákia kárpátaljai területein, ahol a körzeti és községi orvosok aránya elérte a 40%-ot: ez kétszerese volt a magyar ajkú lakosság Kárpátalja teljes lakosságán belüli arányának, ami 17%-ot ért el. Mi több, a magyar nemzetiségű járási és községi orvosok száma Kárpátalján az összes, ott bejegyzett járási és községi orvos számának közel a felét tette ki, hiszen a Csehszlovák Köztársaság legkeletibb részén regisztrált, összesen 35 járási és községi orvos közül 14-en vallották magukat magyar nemzetiségűnek [19]. A pozsonyi magyar egyetem bezárása és a magyar egyetemeken szerzett diplomák nosztrifikálásának 1928-as tilalma jelentősen veszélyeztette a magyar kisebbség számára az anyanyelvi egészségügyi alapellátás teljes körű elérhetőségét. Bár a csehszlovák nyelvű orvosi karok vagy a német orvosi kar magyar nemzetiségű végzősei tudtak magyarul, az orvosi terminológia elsajátítása más nyelven mégiscsak bizonyos kisebb-nagyobb korlátot is jelenthetett a betegekkel való kommunikációban, különösen az idős, csak magyarul tudó betegek esetében. Itt röviden említsük meg, hogy az első köztársaság hivatalos államnyelve a csehszlovák volt, bár ilyen nyelv nem létezett. Ez azt jelentette, hogy a cseh és a szlovák tannyelvű oktatási intézményeket hivatalosan csehszlovák tannyelvű oktatási intézményeknek nevezték. A csehszlovák nyelv a mesterségesen megalkotott egységes csehszlovák nemzet koncepciójából eredt. Az államalkotók a párizsi békekonferencián az egységes csehszlovák nemzettel legitimálták a csehszlovák állam létjogosultságát, a cseh nemzet aránya ugyanis az újonnan létrehozott államban csupán az 51%-ot, a szlovák nemzeté pedig csak a 14%-ot érte el összlakossági arányban. A németek számaránya azonban meghaladta a 23%-ot, ami azt jelentette volna, hogy a szlovák nép számban csupán a harmadik legerősebb népcsoportot alkotta volna. A békealkotók Párizsban nagyon nehezen fogadhatták volna el egy olyan állam létrehozását, amelyben az államalkotó nemzet az összlakosságnak csak a felét tette volna ki [1].

Azt, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbséghez tartozó orvostanhallgatók hogyan viszonyultak a pozsonyi magyar egyetem megszűnése utáni helyzethez, az *I. táblázat* mutatja be részletesen, amely a magyar nemzetiségű orvostanhallgatók statisztikai adatait foglalja össze mind a négy csehszlovákiai egyetemen, beleértve a prágai német egyetemet, az 1920/1921-es tanévtől 1938-ig. Az akkori állami statisztikai hivatal adatai a hallgatók nemzetiségét az 1923/1924-éves tanévtől a téli szemeszterben történő beiratkozások alapján mutatták ki, amikor az összes beiratkozott hallgató száma a legmagasabb volt. Ezt a kritériumot követtük az előző tanévek-

nél is, amikor mindkét szemeszterben beiratkozott hallgatók nemzetiségét is jelölték a statisztikai összeírások. Kivételt csak az 1922/1923-as tanév esetében tettünk, mégpedig a Károly Egyetemenél, amelynek esetében az *I. táblázat* a nyári szemeszter statisztikai adatait mutatja, mivel ekkor a beiratkozott magyar nemzetiségű hallgatók száma jelentősen magasabb volt.

Érdekes megállapításunk, hogy az első Csehszlovák Köztársaság fennállásának egész ideje alatt a magyar kisebbség tagjai közül az orvostudomány iránt érdeklődők a legnagyobb számban a prágai német egyetemen, azaz német nyelven tanultak. Az 1920-as években a magyar nemzetiségű orvostanhallgatóknak több mint kétharmada a német orvosi karon tanult. Ráadásul az 1920-as évek közepéig, az 1920/1921-es tanév kivételével, a magyar nemzetiségű orvostanhallgatók egészen 90%-a a német egyetemen tanult. Az 1920-as évek második felében azonban fokozatosan csökkent a magyar nemzetiségű orvostanhallgatók aránya a prágai német egyetemen. Az 1920-as évek végére arányuk már csak a 60%-ot érte el, és az 1933/1934-es tanévtől kezdődően, arányuk további fokozatos csökkenése után, már tartósan 50% alatt maradt. A csökkenés azonban tovább folytatódott, 1937/1938-ban már csak 26,7% magyar nemzetiségű orvostanhallgató választotta a német egyetemet. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbség tagjai közül az orvostudományi tanulmányok iránt érdeklődők többsége szinte egészen az 1930-as évek közepéig inkább a német nyelvet választotta. A cseh vagy szlovák nyelvű orvosi tanulmányokat választó magyar nemzetiségűek számának növekedése a magyar nemzetiségű érettségizők új generációjának érkezésével következett be fokozatosan az 1920-as évek derekától. Az 1920-as évek végének és az 1930-as évek elejének időszakát Csehszlovákiában a magyar kisebbség politikai és társadalmi életében általában egy olyan új nemzedék érkezése jellemezte, amely már teljesen a csehszlovák állam környezetében szocializálódott. Az 1930-as évek küszöbén tehát egy olyan generáció válik felnőtté, amely szociokulturálisan már távol áll az egykori Osztrák–Magyar Monarchia környezetétől, értékrendszerétől és valószínűleg a középosztály, illetve az értelmiség hagyományos magyar–német nyelvi kétnyelvűségétől is.

Ez a változás jól tetten érhető az orvosi tanulmányokat választó kisebbségi magyarok prágai Károly Egyetemre történő jelentkezésének tendenciájában. Míg az 1920-as években a magyarok érdeklődése a Károly Egyetem orvosi kara iránt meglehetősen minimális volt, sőt az 1920-as évek második negyedében 1,2%-ra csökkent a prágai cseh orvosi karra beiratkozott magyar nemzetiségű orvostanhallgatók aránya, addig az 1920-as évek második felében a magyar kisebbségi orvostanhallgatók aránya a Károly Egyetemen a magyar nemzetiségű orvostanhallgatók összlétszámához képest lassan 20%-ra emelkedett. Bár a Károly Egyetem orvosi karán tanuló magyarok aránya az 1930-as évek első felében gyakorlatilag 20% körül stagnált, az 1930-as évek közepére 25%

körülre emelkedett, és az első köztársaság végéig már ezen a szinten maradt.

Meglepő a nyugat-szlovákiai magyarlakta területekhez legközelebb eső brünni Masaryk Egyetem iránti minimális érdeklődés. A brünni orvosi karon tanuló magyarok aránya gyakorlatilag az első köztársaság egész időszaka alatt általában csak 1–2% körül mozgott. A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók aránya a brünni Masaryk Egyetemen az 1920-as években az 1921/1922-es tanévben érte el a csúcst, s ugyanez az arány az 1935/1936-os tanévben még egyszer kivételesen megismétlődött. A magyarok száma a brünni orvosi karon az első köztársaság utolsó teljes tanévében, azaz a 1937/1938-as tanévben érte el a maximumot, amikor a Csehszlovákia négy orvosi karán beiratkozott 258, magyar nemzetiségű orvostanhallgató közül 11 Brünnben tanult, ami 4,3%-os arányt jelentett.

Mi volt a helyzet a pozsonyi magyar egyetem utódját illetően? Az 1923/24-es tanévben, amikor a pozsonyi orvosi karon megkezdődött az átfogó orvosképzés az első évfolyam elindításával, a csehszlovákiai magyar nemzetiségű orvostanhallgatók 4,8%-a iratkozott be a Comenius Egyetemre. Az 1920-as évek végére a Pozsonyban tanuló magyar orvostanhallgatók aránya elérte és kissé meghaladta a 20%-ot, az 1930-as évek közepére enyhén 35% fölé emelkedett, és az első köztársaság utolsó teljes tanévében, azaz az 1937/38-as tanévben érte el a maximumot. Az akkoriban Csehszlovákiában tanuló 258, magyar nemzetiségű orvostanhallgató közül 111, azaz 43% a pozsonyi egyetemen tanult. A pozsonyi orvosi karon a magyar nemzetiségű hallgatók abszolút száma az 1920-as évek végéig – az 1920/1921-es tanév kivételével – mindig 50 alatt volt. Az 1920-as évek végétől azonban számuk folyamatosan nőtt, és az 1930-as évek közepén megközelítette a százat, míg az első köztársaság utolsó két tanévében, azaz az 1936/1937-es és az 1937/1938-as tanévben valamivel 100 fölött volt. A pozsonyi orvosi kar magyar hallgatói létszámának növekedése az 1920-as évek végétől a már említett, a magyar nemzetiségű orvosi szakra jelentkezők szemléletében bekövetkezett változásnak is tulajdonítható az új nemzedék érkezésével összefüggésben.

A pozsonyi orvosi kar esetében azonban, tekintettel arra, hogy az első orvosi évfolyamot csak az 1923/1924-es tanévben indították, érdekes a magyar nemzetiségű hallgatók viszonylag magasabb száma az 1919/1920-as és az 1920/1921-es tanévben. Ekkor 92, illetve 83 magyar nemzetiségű hallgató szerepel a statisztikában. Az 1920/1921-es adatot tekintve (az 1919/1920-as tanévből nem állnak rendelkezésre országos adatok) azt állapítjuk meg, hogy Csehszlovákiában az orvosnak tanuló magyarok közel 16%-a tanult ekkor Pozsonyban [18, 20]. Ez azt mutatja, hogy jelentős számú, a Csehszlovák Köztársaság területén állandó lakhellyel rendelkező magyar nemzetiségű élt azzal a lehetőséggel, hogy a budapesti, a kolozsvári és a prágai egyetemen elvégzett négy

1. táblázat | A magyar nemzetiségű hallgatók száma a csehszlovákiai egyetemi orvosi karokon az 1920/1921-es tanévtől az 1938/1939-as tanévig terjedő időszakban (a téli félévek adatai)

Tanév	Egyetem	Az összes hallgató száma	A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók száma/aránya az összes magyar orvostanhallgatóhoz viszonyítva		A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók aránya		
1920/1921	KEgy	2864	47	–	8,9%	1,6%	–
	NEgy	1665	386	–	73,4%	23,2%	–
	MEgy	446	10	–	1,9%	2,2%	–
	CEgy	247	83	–	15,8%	33,6%	–
	<i>Összesen</i>	5222	526	–		10,1%	–
1921/1922	KEgy	2853	12	↓	2,3%	0,4%	↓
	NEgy	1532	452	↑	87,8%	29,5%	↑
	MEgy	496	16	↑	3,1%	3,2%	↑
	CEgy	170	35	↓	6,8%	20,6%	↓
	<i>Összesen</i>	5051	515	↓		10,2%	↑
1922/1923	KEgy	2308*	24*	↑	5,8%	1%	↑
	NEgy	1278	367	↓	88,9%	28,7%	↓
	MEgy	547	9	↓	2,2%	1,6%	↓
	CEgy	87	13	↓	3,1%	14,9%	↓
	<i>Összesen</i>	4220	413	↓		9,8%	↓
1923/1924	KEgy	2316	9	↓	2,5%	0,4%	↓
	NEgy	1164	323	↓	91,2%	27,7%	↓
	MEgy	550	5	↓	1,4%	0,9%	↓
	CEgy	183	17	↑	4,8%	9,3%	↓
	<i>Összesen</i>	4213	354	↓		8,4%	↓
1924/1925	KEgy	2232	4	↓	1,2%	0,2%	↑
	NEgy	1162	295	↓	90,5%	25,4%	↓
	MEgy	487	3	↓	0,9%	0,6%	↓
	CEgy	239	24	↑	7,4%	10%	↑
	<i>Összesen</i>	4120	326	↓		7,9%	↓
1925/1926	KEgy	2102	16	↑	8,6%	0,8%	=
	NEgy	1131	127	↓	67,9%	11,2%	↓
	MEgy	496	4	↑	2,1%	0,8%	↑
	CEgy	265	40	↑	21,4%	15,1%	↑
	<i>Összesen</i>	3994	187	↓		4,7%	↓
1926/1927	KEgy	1838	11	↓	5,3%	0,6%	↓
	NEgy	1238	166	↑	80,2%	13,4%	↑
	MEgy	566	3	↓	1,4%	0,5%	↓
	CEgy	319	27	↓	13%	8,5%	↓
	<i>Összesen</i>	3961	207	↑		5,2%	↑
1927/1928	KEgy	1869	24	↑	11,3%	1,3%	↑
	NEgy	1471	150	↓	70,8%	10,2%	↓
	MEgy	647	5	↑	2,4%	0,8%	↑
	CEgy	353	33	↑	15,6%	9,3%	↑
	<i>Összesen</i>	4340	212	↑		4,9%	↓
1928/1929	KEgy	2035	33	↑	13,5%	1,6%	↑
	NEgy	1662	163	↑	66,5%	9,8%	↓
	MEgy	743	3	↓	1,2%	0,4%	↓
	CEgy	408	46	↑	18,8%	11,3%	↑
	<i>Összesen</i>	4848	245	↑		5,1%	↑
1929/1930	KEgy	2342	41	↑	16,5%	1,8%	↑
	NEgy	1799	151	↓	60,9%	8,4%	↓
	MEgy	832	3	=	1,2%	0,4%	=
	CEgy	465	53	↑	21,4%	11,4%	↑
	<i>Összesen</i>	5438	248	↑		4,6%	↓

I. táblázat folyt.

Tanév	Egyetem	Az összes hallgató száma	A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók száma/ aránya az összes magyar orvostanhallgatóhoz viszonyítva			A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók aránya	
1930/1931	KEgy	2550	46	↑	18,2%	1,8%	=
	NEgy	1885	146	↓	57,7%	7,7%	↓
	MEgy	945	6	↑	2,4%	0,6%	↑
	CEgy	638	55	↑	21,7%	8,6%	↓
	<i>Összesen</i>	<i>6018</i>	<i>253</i>	↑		<i>4,2%</i>	↓
1931/1932	KEgy	2780	58	↑	21,5%	2,1%	↑
	NEgy	2082	144	↓	53,3%	6,9%	↓
	MEgy	1029	5	↓	1,9%	0,5%	↓
	CEgy	899	63	↑	23,3%	7%	↓
	<i>Összesen</i>	<i>6790</i>	<i>270</i>	↑		<i>4%</i>	↓
1932/1933	KEgy	2641	61	↑	20,7%	2,3%	↑
	NEgy	2105	149	↑	50,5%	7,1%	↑
	MEgy	1188	4	↓	1,4%	0,3%	↓
	CEgy	876	81	↑	27,5%	9,2%	↑
	<i>Összesen</i>	<i>6810</i>	<i>295</i>	↑		<i>4,3%</i>	↑
1933/1934	KEgy	2836	51	↓	19,7%	1,8%	↓
	NEgy	2124	121	↓	46,7%	5,7%	↓
	MEgy	1351	6	↑	2,3%	0,4%	↑
	CEgy	880	81	=	31,3%	9,2%	=
	<i>Összesen</i>	<i>7191</i>	<i>259</i>	↓		<i>3,6%</i>	↓
1934/1935	KEgy	3109	60	↑	22,3%	1,9%	↑
	NEgy	2024	108	↓	40,1%	5,3%	↓
	MEgy	1420	3	↓	1,1%	0,2%	↓
	CEgy	960	98	↑	36,4%	10,2%	↑
	<i>Összesen</i>	<i>7513</i>	<i>269</i>	↑		<i>3,6%</i>	=
1935/1936	KEgy	3160	63	↑	24%	2%	↑
	NEgy	1952	96	↓	36,6%	4,9%	↓
	MEgy	1431	8	↑	3,1%	0,6%	↑
	CEgy	980	95	↓	36,3%	9,7%	↓
	<i>Összesen</i>	<i>7523</i>	<i>262</i>	↓		<i>3,5%</i>	↓
1936/1937	KEgy	3107	68	↑	25,9%	2,2%	↑
	NEgy	1886	86	↓	32,7%	4,6%	↓
	MEgy	1488	6	↓	2,3%	0,4%	↓
	CEgy	971	103	↑	39,2%	10,6%	↑
	<i>Összesen</i>	<i>7452</i>	<i>263</i>	↑		<i>3,5%</i>	=
1937/1938	KEgy	3033	67	↓	26%	2,2%	=
	NEgy	1756	69	↓	26,7%	3,9%	↓
	MEgy	1490	11	↑	4,3%	0,7%	↑
	CEgy	955	111	↑	43%	11,6%	↑
	<i>Összesen</i>	<i>7234</i>	<i>258</i>	↓		<i>3,6%</i>	↑
1938/1939	<i>KEgy</i>	<i>2725</i>	<i>5</i>	↓	-	<i>0,2%</i>	↓
	<i>NEgy</i>	<i>1038</i>	<i>10</i>	↓	-	<i>1%</i>	↓
	<i>MEgy</i>	<i>1239</i>	<i>1</i>	↓	-	<i>0,1%</i>	↓
	<i>CEgy</i>	-	-	-	-	-	-
	<i>Összesen</i>	<i>[5002]</i>	<i>[16]</i>	-	-	<i>[0,3%]</i>	-

*A nyári szemeszter adatai

↑↓ – emelkedés vagy csökkenés az előző évhez képest

KEgy = prágai Károly Egyetem; NEgy = prágai Német Egyetem; MEgy = brünni Masaryk Egyetem; CEgy = pozsonyi Comenius Egyetem

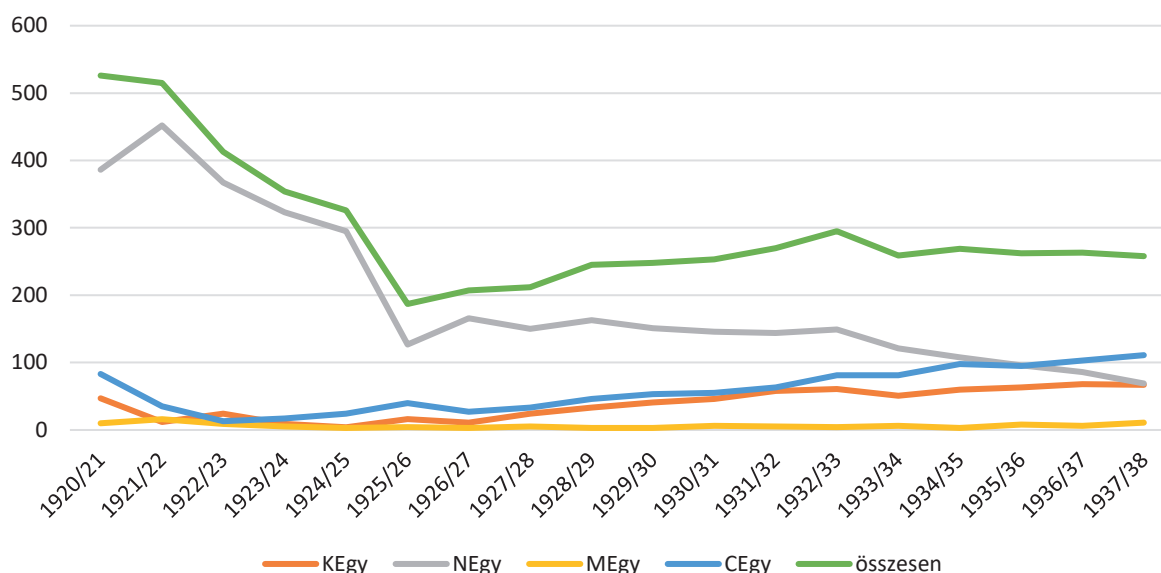
szemeszter után az újonnan megnyílt pozsonyi csehszlovák orvosi karon folytassa tanulmányait.

Mi derül ki a statisztikai adatokból a magyar egyetemek diplomáinak 1928. október 1-jei hatállyal betiltott elismerésével kapcsolatban? A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók száma mind a négy karon – ha az 1923/1924-es tanév előtti időszakból levonjuk a pozsonyi orvosi kar azon hallgatóit, akik eredetileg külföldön kezdték meg tanulmányaikat – az 1920/1921-es tanévtől 480-ról 326-ra csökkent az 1925/1926-os tanévig. A magyar orvostanhallgatók száma a csehszlovák egyetemek orvosi karain az 1925/1926-os tanévben érte el a minimumot, a 186 főt. A következő két tanévben a magyarok száma az összes orvosi karon valamivel 200 fölött volt, az 1926/1927-es tanévben 207, az 1927/1928-as tanévben 212 fő. A következő három tanévben az orvosi karon a magyar hallgatók összlétszáma nagyjából 30–40-nel, később 50-nel magasabb volt, és 250, illetve 260 körül mozgott, ami – az 1931/1932-es és az 1932/1933-as tanévet leszámítva, amikor valamivel magasabb számokat mutattak ki a statisztikák – gyakorlatilag az első köztársaság időszakának végéig már nem változott. A magyar nemzetiségű orvostanhallgatók számának növekedése az 1928/1929-es tanév után elsősorban annak volt köszönhető, hogy az 1928/1929-es tanévtől a prágai Károly Egyetem és a pozsonyi Comenius Egyetem orvosi karán megnőtt a magyar nemzetiségű hallgatók száma [21–40] (1. táblázat).

A magyar nemzetiségű hallgatói létszámnak ebben a nagyjából három-négy tucatnyi növekedésében, amely a közvetlenül következő tanévekben befolyásolta a csehszlovákiai orvosi karon magyarjainak statisztikáját, keres-

hetjük azokat a hallgatókat, akik a magyarországi magyar nyelvű tanulás és a csehszlovákiai orvosi munkalehetőség végleges lemondása helyett inkább Csehszlovákia valamelyik egyetemét választották. Ezt a hivatalos magyar kormányzati statisztikák is megerősíteni vélik, amelyek szerint a magyarországi orvosi karon a csehszlovák nemzetiségű (valószínűleg állampolgárságú) hallgatók száma az 1926/1927-es és az 1927/1928-as tanév téli félévében 71, illetve 65 főről az 1928/1929-es és az 1929/1930-as tanévben 46, illetve 26 főre csökkent [41–44]. Megállapítható tehát, hogy a magyarországi orvosképző egyetemeken történő tanulás 1928. október 1-je utáni *de facto* „tilalma” évente nagyjából 30–40, orvostudomány iránt érdeklődőt érintett a csehszlovákiai magyar kisebbség tagjai közül.

A fent bemutatott hivatalos csehszlovák statisztikai jelentésekből származó adatokhoz hozzá kell tenni, hogy azokat kisebb eltérések befolyásolhatják. Ennek oka az, hogy a magyar állampolgárságú orvostanhallgatók nemzetiségét nem tüntették fel külön a statisztikai összefoglalókban. Ezek a kisebb eltérések csak a Károly, a Masaryk és a Comenius Egyetem orvosi kara esetében jellemzőek. Ezen egyetemek orvosi karán azonban általában az egyes tanévekben összesen körülbelül 5, az 1935/1936-os tanévtől kezdve pedig mintegy 10 körüli magyarországi hallgató tanult. Ezekben az esetekben feltételezhető, hogy ezek a hallgatók magyarországi szlovákok, kivételes esetben magyar izraeliták is lehettek. A prágai német orvosi kar esetében némileg más lehetett e tekintetben a helyzet. Itt is kezdetben csak néhány magyarországi diákot találunk, de a húszas-harmincas évek fordulóján jelentősen megnőtt a számuk. Ez akkor 70 és

1. ábra

A magyar nemzetiségű hallgatók számának alakulása a csehszlovákiai orvosi karon az 1920/1921-es tanévtől az 1937/1938-as tanévig terjedő időszakban

KEgy = prágai Károly Egyetem; NEgy = prágai Német Egyetem; MEgy = brünni Masaryk Egyetem; CEgy = pozsonyi Comenius Egyetem

80 fölé emelkedett, majd az 1930-as években 50, 40 és 30 fő körül mozgott. Ebben az esetben azonban – legalábbis az esetek túlnyomó többségében – kétségtelenül magyarországi izraelita hallgatókról lehet szó, akik a numerus clausus és annak következményei miatt Magyarország helyett Prágában tanultak (1. táblázat [21–40], 1 ábra).

Annak ellenére, hogy az első Csehszlovák Köztársaság a szélesebb közép-kelet-európai térség legdemokratikusabb államának tekinthető – hiszen a csehszlovák állam alkotmányjogi keretei előnyben részesítették az egyéni polgári jogokat a kollektív jogokkal szemben, bár az akkori társadalom többsége éppen a nemzeti kollektív identitásra fektette a hangsúlyt –, bizonyos területeken mégis tapasztalhatók olyan intézkedések, amelyek csorbították a nemzeti kisebbségek jogait, bár ezek nem álltak éles ellentétben a nemzetközi, ún. kisebbségi, azaz a kis saint-germaini szerződéssel, amely nemzetközi szinten szabályozta a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek alapvető jogait. Az ilyen területek közé tartozott az oktatásügy is. Amennyiben a németek ugyanolyan szinten férhettek hozzá az egyetemi végzettséghez anyanyelvükön, mint 1918 előtt, a kisebbségi magyaroktól ezt a lehetőséget az állam elvette, s a magyar kisebbségi politikai színtér folyamatos és kitartó követelése ellenére sem javított ezen az állapoton a későbbi években [45]. Itt viszont fontos hangsúlyozni, hogy a meglévő német egyetemek közül egyiket sem a csehszlovák kormány hozta létre, ezek már 1918 előtt léteztek. Sőt 1928-ban a magyarországi egyetemeken folytatott tanulmányi lehetőségtől is megfosztotta a csehszlovák kormány a felvidéki és a kárpátaljai magyarokat. A rendelkezésünkre álló adatok alapján ez viszont nem nagy arányban érinthette a magyar kisebbség soraiból az orvostudomány iránt érdeklődőket, hiszen a Csehszlovákiából származó orvostanhallgatók száma Magyarországon 1928 előtt sem volt túl magas. Ehhez persze a numerus claususból eredő korlátozások is hozzájárulhattak.

A cikk a Grant Agency of the Czech Republic finanszírozott támogatásával készült (Regisztrációs szám: 20-09470S – „Health System of the First Czechoslovak Republic in the Context of its National and Social Composition – Center vs. Periphery”).

Irodalom

- [1] Tóth A, Novotný L, Stehlík M. National minorities in Czechoslovakia 1918–1938. From national state to state of nationalities? [Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národného ke státu národnostnímu?] [Nemzeti kisebbségek Csehszlovákiában 1918–1938. Nemzeti államtól a nemzetiségi államig?] Praha, 2012. [Czech]
- [2] Collection of laws and regulations of the Czechoslovak state. Vol. LXXIX issued on 11 July 1919, doc. no. 375/1919, Act of 27 June 1919 establishing the Czechoslovak State University. [Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Částka LXXIX. Vydána dne 11. července 1919, dok. č. 375/1919, zákon ze dne 27. června 1919, kterým se zřizuje československá státní univerzita.] [375/1919 sz. dok., 1919. június 27-i törvény a csehszlovák állami egyetem létrehozásáról.] [Czech]
- [3] Térfy Gy. (ed.) Hungarian Code of Law, 1921 articles of law. [Magyar Törvénytár, 1921. évi törvénycikkek.] Franklin Társulat, Budapest, 1922. [Hungarian]
- [4] Ormos M. On the Belgrade military convention. [A belgrádi katonai konvencióról.] Tört Szle. 1979; 22(79/1): 12–39. [Hungarian]
- [5] Márkus D, Térfy Gy. (eds.) Hungarian Code of Law, 1912 articles of law. [Magyar törvénytár, 1912. évi törvénycikkek.] Franklin Társulat, Budapest, 1913. [Hungarian]
- [6] Duka Zólyomi N. The Elisabeth University of Pozsony and its faculty of medicine. [A pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem és orvosi kara.] Orv Hetil. 1978; 119: 1853–1857 és 1857. [Hungarian]
- [7] Kiss L. Once upon a time there was a medical faculty – a brief history of the medical faculty of the Erzsébet University in Pressburg (1914–1919). [Volt egyszer egy orvosi kar – a pozsonyi Erzsébet Egyetem orvosi karának rövid története (1914–1919).] Orvostört Közl., Communicationes de Historia Artis Medicinae 2010; 56(1–4): 205–214. [Hungarian]
- [8] Kiss L. A „short” history of the faculty of medicine at the Elisabeth University of Bratislava. [A pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem orvosi karának „rövid” története.] Orv Hetil. 2018; 159: 1645–1648. [Hungarian]
- [9] Slovak National Archives [Slovenský národný archív], Coll. Exposure of the Ministry of Public Health [f. Expozitúra ministerstva verejného zdravotníctva], Hospitals and humanitarian institutes. [Nemocnice a humanitní ústavy], Box no. 1., u550, the report of the information committee and the seizure committee on the state of the university of Bratislava of 8 January 1919 (document with no number) [a pozsonyi egyetem állapotáról szóló tájékoztató bizottság és a lefoglaló bizottság 1919. január 8-i jelentése (szám nélküli dokumentum)]. Copy in possession of Valérie Tóthová. [Slovak]
- [10] National Archives, Czech Republic, Prague [Národní archiv, Česká republika, Praha; Nemzeti Levéltár, Csehország, Prága; NA], Coll. no. 371, Ministry of Education and National Enlightenment [f. č. 371, Ministerstvo školství a národní osvěty; MŠaNO], Box no. 1148, doc. no. 4382/1919 and its attachments, inscription of the Inter-Allied Military Mission dated 5 October 1919 to the Office of the Plenipotentiary of the Czechoslovak Republic in Budapest, together with the attached complaint of Gyula Pekár, Minister of Culture and Education of Hungary. [A Szövetségi Katonai Misszió 1919. október 5-én kelt felirata a Csehszlovák Köztársaság budapesti meghatalmazottjának hivatalához, a mellékelt Pekár Gyula magyar kultusz- és közoktatásügyi miniszter panaszával együtt.] Copy in possession of Andrej Tóth. [Czech]
- [11] Mixed news. [Vegyes hírek.] Orv Hetil. 1920; 64(8): 93.
- [12] Bulletin of the Ministry of Education and National Enlightenment. [Věstník Ministerstva školství a národní osvěty.] Praha 1928; Vol. X., doc. no. 75. 317. [Czech]
- [13] NA, Czech Republic, Prague, Coll. no. 371, MŠaNO, Box. no. 1148. Document No. 127825/1923 of the Ministry of Education and National Enlightenment of 3 April 1924 on the transfer of the original Hungarian University of Bratislava to Pécs. [Az Oktatási és Nemzeti Felvilágosító Minisztérium 1924. április 3-án kelt 127825/1923. sz. dokumentuma az eredeti pozsonyi magyar egyetem Pécsre való áthelyezéséről.] Copy in possession of Andrej Tóth. [Czech]
- [14] NA, Czech Republic, Prague, Coll. no. 371, MŠaNO, Box. no. 1144. Document of the Dean’s Office of the Faculty of Medicine of the Czechoslovak Comenius State University in Bratislava, dated 12 October 1922, No 170/22–23. [A pozsonyi Csehszlovák Comenius Állami Egyetem Orvosi Kara Dékán Hivatalának 1922. október 12-én kelt 170/22–23. sorszámu dokumentuma.] Copy in possession of Andrej Tóth. [Czech]

- [15] Grófová M. Education of future doctors at Comenius University in Bratislava in 1919–1950. [Vzdelávaní budúcich lekárov na Univerzite Komenského v Bratislave v rokoch 1919–1950.] [Leendő orvosok oktatása a pozsonyi Comenius Egyetemen 1919–1950 között.] In: Fialová I, Tvrdoňová D (eds.) From medieval to modern hospital. Health Care, social care and education in the history of Slovakia. [Od špitála k nemocnici. Zdravotníctvo, sociálna starostlivosť a osveta v dejinách Slovenska.] [Fialová I, Tvrdoňová D (szerk.) Egészségügy, szociális ellátás és oktatás Szlovákia történetében.] Slovenský národný archív, Bratislava, 2013; 279–321. [Slovak]
- [16] Archive of Comenius University in Bratislava. [Archív Univerzity Komenského v Bratislave.] [Comenius Egyetem Levéltára; AUK.] List of lectures at the Faculty of General Medicine, Comenius University, Bratislava, 1919/1920, winter and summer semester, 1. [A pozsonyi Comenius Egyetem Általános Orvostudományi Karának előadásainak listája, 1919/1920, téli és nyári szemeszter, 1.] Copy in possession of Valérie Tóthová. [Slovak]
- [17] Reports of the State Statistical Office of the Czechoslovak Republic. [Zprávy Státního úřadu statistického republiky Československé.] 1921; 3(12): 86–87. [Czech]
- [18] NA, Praha, f. č. 371, MŠaNO, 1143. sz. dob., az Oktatási és Nemzeti Felvilágosító Minisztérium 77.685/1923. számú dokumentuma, illetve a Comenius Egyetem Orvosi Kara Dékáni Hivatalának 2692/22–23. számú, 1923. június 22-én kelt dokumentuma. Copy in possession of Andrej Tóth. [Czech]
- [19] Statistická příručka republiky Československé. [Statistical manual of the Czechoslovak Republic.] Vol. II. Státní úřad statistický, Praha, 1925. [Czech]
- [20] AUK, Catalogue of students, winter and summer semesters of 1919/20. [Katalóg študentov, ZS a LS 1919/20.] [A diákok katalógusa, téli és nyári szemeszter, 1919/20.] Copy in possession of Valérie Tóthová. [Slovak]
- [21–40] Reports of the State Statistical Office of the Czechoslovak Republic. [Zprávy Státního úřadu statistického republiky Československé.] [A Csehszlovák Köztársaság Állami Statisztikai Hivatalának jelentései.] [22] Vol. III (1921); 12.: 86–87.; [23] Vol. V (1924); 9–12.: 76–79.; [24] Vol. V (1924); 95–98.: 764–767.; [25] Vol. VI (1925); 55–58.: 440–443.; [26] Vol. VII (1926); 20–21.: 140–141.; [27] Vol. VIII (1927); 25–26.: 182–183.; [28] Vol. IX (1928); 14–15.: 102–103.; [29] Vol. X (1929); 60–61.: 464–465.; [30] Vol. XI (1930); 9–11.: 68–69.; [31] Vol. XII (1931); 22–24.: 174–175.; [32] Vol. XIII (1932); 1–3.: 2–3.; [33] Vol. XIV (1933); 8–11.: 58–59.; [34] Vol. XV (1934); 27–30.: 198–199.; [35] Vol. XVI (1935); 3–7.: 12–13.; [36] Vol. XVI (1935); 159–163.: 1184–1185.; [37] Vol. XVII (1936); 139–143.: 1016–1017.; [38] Vol. XIX (1938); 24–25.: 184–185.; [39] Vol. XIX (1938); 57–58.: 442–443.; [40] Vol. XX (1939); 40.: 298–299. [Czech]
- [41] Report and statistical yearbook on the operation of the Royal Hungarian Government and the public affairs of the country in 1927. [A M. Kir. Kormány 1927. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.] Athenaeum, Budapest, 1929. 229. [Hungarian]
- [42] Report and statistical yearbook on the operation of the Royal Hungarian Government and the public affairs of the country in 1928. [A M. Kir. Kormány 1928. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.] Athenaeum, Budapest, 1930. 267. [Hungarian]
- [43] Report and statistical yearbook on the operation of the Royal Hungarian Government and the public affairs of the country in 1929. [A M. Kir. Kormány 1929. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.] Athenaeum, Budapest, 1931. 264. [Hungarian]
- [44] Report and statistical yearbook on the operation of the Royal Hungarian Government and the public affairs of the country in 1930. [A M. Kir. Kormány 1930. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.] Athenaeum, Budapest, 1932. s. 262. [Hungarian]
- [45] Tóth A. Minority higher education as a political issue – Hungarian demands in Czechoslovakia 1918–1938. [Menšinová vysokoškolská výuka jako politická otázka – maďarské požadavky v Československu 1918–1938.] [A kisebbségi felsőoktatás mint politikai probléma – magyar igények Csehszlovákiában 1918–1938.] 71–75. In: Januška J. (ed.) Czech–Hungarian disciplines/perspectives. Chapters from the history of Czech–Hungarian university relations. [Česko–maďarské ob(z)ory. Kapitoly z dějin česko–maďarských univerzitních vztahů.] [Cseh–magyar szakok/perspektívák. Fejezetek a cseh–magyar egyetemi kapcsolatok történetéből.] Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018. [Czech]

(Andrej Tóth,
W. Churchill Sq. 1938/4,
130 67 Prague 3 – Zizkov,
Czech Republic
e-mail: andrej.toth@vse.cz)

„Ubi innocens damnatur, pars patriae exulat.”
(Ha ártatlant ítélnék el, a haza egy részét is száműzik.)